

EL LLIBRET DE FALLA

*Explicació i relació
de la festa*

1850-2014

GUIA DIDÀCTICA

© del text: Josep Antoni Fluixà

© de les imatges: AHMV (Arxiu Històric Municipal. Ajuntament de València), AV (Arxiu fotogràfic Ajuntament de València), BSMO (Biblioteca Serrano Morales. Ajuntament de València), BV (Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu), FCS (Fundació Carles Salvador), JC (Arxiu Joan Castelló), RS (Arxiu Rafael Solaz)

© de la present edició: Generalitat Valenciana, 2015

Depòsit legal: V-165-2015

Correcció de textos:

Servici de Traducció i Assessorament del Valencià

Disseny gràfic i maquetació:

Servici de Publicacions de la Generalitat

Conselleria de Presidència i Agricultura, Pesca i Alimentació

LES activitats que a continuació es proposen estan pensades com a guia didàctica de l'exposició *El llibret de falla. Explicació i relació de la festa. 1850-2014*, un recorregut per la història i l'evolució dels llibrets de falla que es va exhibir al Centre del Carme de València del 13 de març al 20 d'abril de 2014 i que amb posterioritat, en una versió itinerant, està recorrent diverses localitats valencianes. Les activitats estan pensades per a fer-se sense necessitat de visitar-la, perquè es poden completar consultant el catàleg i el documental de l'exposició, que estan disponibles en la pàgina web <http://www.cece.gva.es/polin/val/llibret_falla.html>.

D'altra banda, l'objectiu de la guia és donar a conèixer als escolars del tercer cicle de Primària i de l'ESO la importància que tenen en l'actualitat els llibrets que anualment publiquen les comissions falleres, destacar el seu valor patrimonial i fer visible l'aportació cultural de les Falles en l'actualitat, així com la potencialitat que la festa, i en concret el llibret de falla, té en la promoció i en l'ús del valencià en la nostra societat.

Els llibrets de falla, un patrimoni de tots

1. Per a començar el viatge pel món dels llibrets de falla, llig el poema següent de l'escriptor Carles Salvador, però que es publicà amb el pseudònim *El Fill del Fuster*:

EL LLIBRET DE LA FALLA

És el Llibret de la Falla
–pel que diu i pel que calla–
una clara relació,
és a dir, una contalla
de la falla del cantó.

Explica també el Llibret,
però d'un mode complet,
el tema amb què se presenta
al públic, per què s'ha fet
i tot el que representa.

Motiu moralitzador
ha de ferir com la tralla;
carregat de bon humor
al foc purificador
porta els vicis fent rialla.

Ha d'estar en valencià,
perquè escrit en castellà
perd sabor i perd tipisme,
i no és cosa, clar està,
de fer més confusionisme.

En vers ha d'estar escrit
sense massa floritura,
no fent abstrús el sentit;
lo que diga, estiga escrit
amb clara literatura.

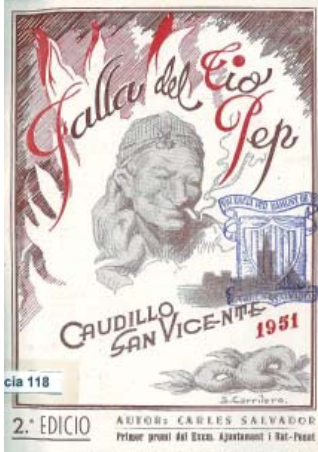
Però amb llenguatge correcte,
popular, no xavacà,
fent que el vers siga perfecte
com demana el purità
que no admet ningun defecte.

Sens faltes d'ortografia
estiga imprès el Llibret;
tinga un estil senzillet
i dignitat i alegria,
com ho fa el *Pensat i Fet*.

Si aixina l'escriu l'autor
que l'envie al Rat-Penat,
puix és segur que el Jurat
li encontrará gran valor
i el declararà premiat.

Que tals són les condicions
de tot bon Llibret de Falla,
puix que no té variacions
la fórmula que no falla
davant de tan grans raons.

EL FILL DEL FUSTER (Carles Salvador)
Publicat en la revista fallera *Pensat i Fet*, 1951

FCS

2. I ara, per a comprendre millor el text que has llegit, contesta a les preguntes següents:

- Què és un llibret de falla segons Carles Salvador?

.....

.....

.....

.....

- Què explica el llibret?

.....

.....

.....

.....

- Per què ha d'estar escrit en valencià?

.....

.....

.....

- Com ha d'estar escrit? Assenyala la resposta encertada.

- Amb estil molt florit, fent dificultós el sentit.
- Amb estil clar, perquè s'entenga bé el que es vol dir.

- Com ha de ser el llenguatge que s'utilitze en el llibret de falla?

.....

.....

.....

AV

- Què és el que no ha de tindre un llibret de falla?

.....
.....
.....

- Què ha de fer l'autor si l'escriu d'acord amb els consells que li dóna Carles Salvador? I per a què?

.....
.....
.....

3. Torna a llegir atentament la tercera estrofa del poema i reflexiona sobre el que diu:

- Busca en el diccionari el significat de la paraula *tralla* i també el de les altres paraules que no entengues:

.....
.....
.....

- Què creus que ens volen dir els versos de la tercera estrofa? Assenyala el significat que consideres més encertat:
 - Els versos signifiquen que el llibret de falla s'ha de riure de totes les coses roïnes que es facen al barri o en la societat per a deixar en ridícul la gent que les fa.
 - Els versos signifiquen que la crítica que es faça en el llibret ha de ser raonada per a posar en evidència les coses que es fan malament, amb la intenció de millorar-les, i que s'ha de fer amb gràcia i humor, amb l'esperança que el foc final de la festa esborre els defectes de la societat.
 - Els versos signifiquen que el llibret ha de fer burla de tot i que com més es riga de la gent millor, perquè així la nit del foc tots s'ho passaran més bé.

4. Amb les activitats anteriors hem après un poc més sobre què són els llibrets de falla, però per què són un patrimoni cultural de tots? I això és el que esbrinaràs i descobriràs. Però abans necessitaràs saber què s'entén per patrimoni cultural.

Per a fer-ho, llig a continuació la definició que en fa, en l'article 1, la Llei del Patrimoni Cultural Valencià de 1988 (modificada en 2004) i que s'inspira en la *Convenció sobre la protecció del patrimoni mundial, cultural i natural*, adoptada a París per la Conferència General de la UNESCO l'any 1972, i acceptada l'any 1985 per la Llei del Patrimoni Històric Espanyol:

«El patrimoni cultural valencià està constituït pels béns mobles i immobles de valor històric, artístic, arquitectònic, arqueològic, paleontològic, etnològic, documental, bibliogràfic, científic, tècnic, o de qualsevol altra naturalesa cultural, existents en el territori de la Comunitat Valenciana o que, trobant-se fora d'ell, siguen especialment representatius de la història i la cultura valencianes. [...]

També formen part del patrimoni cultural valencià, en qualitat de béns imma-

terials del patrimoni etnològic, les creacions, els coneixements i les pràctiques de la cultura tradicional valenciana».

5. Després de la lectura de la definició anterior, busca en el diccionari el significat de totes aquelles paraules que desconegues.

6. Segons la definició, formen part del patrimoni no només els béns materials, sinó també els béns immaterials com ara «les creacions, els coneixements i les pràctiques de la cultura tradicional». Per tant, d'acord amb això, la festa de les Falles és per a tu un patrimoni cultural dels valencians? Raona la teua resposta.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7. Les Falles són una festa amb molts elements i el llibret de falla és un dels més importants. De fet, són «uns dels principals testimonis d'una festa dinàmica i en evolució constant». És a dir, segons l'estudiós Gil Manuel Hernández, el llibret de falla és «un patrimoni faller singular i molt valuós», perquè, d'una banda, té «el caràcter de testimoni material únic de l'activitat fallera», pel fet que la festa s'acaba i el monument es crema, i, d'una altra banda, «té la seua condició d'objecte reverenciat com a manifestació literària, lingüística, social i artística».

Per tant, d'acord amb l'opinió de Gil Manuel Hernández...

- Creus que els llibrets de falla són un bé cultural material o immaterial? Raona la resposta.

.....
.....
.....
.....

- Els llibrets de falla són un testimoni per a estudiar la història de les Falles? Explica per què.

.....
.....
.....
.....

ACTIVITATS D'AMPLIACIÓ PER A SABER-NE MÉS

8. Llig el poema titulat «Les falles i els llibrets», de Vicent Satorres Calabuig, publicat en el fullet que es va fer per a l'exposició *El llibret de falla* que tingué lloc al refectori del Centre del Carme de València. El podràs trobar si entres en la pàgina web <http://www.cece.gva.es/polin/val/llibret_falla.html>.

Després de la lectura del text, escriu:

- Les característiques i els elements dels llibrets de falla en què coincideixen els dos poemes que has llegit: el de Carles Salvador i el de Vicent Satorres.

.....
.....
.....
.....

- Anomena tres característiques o elements dits per Satorres que no estiguen en el poema de Carles Salvador.

.....
.....
.....
.....

AD

9. Investiga i contesta:

- La festa de les Falles està declarada per la UNESCO patrimoni de la humanitat?
- Quina festa valenciana ha aconseguit ser declarada patrimoni de la humanitat?
- Quines són les festes valencianes declarades béns d'interés cultural (BIC) per la Llei del Patrimoni Cultural Valencià de 1988?
.....
.....
.....

Les falles i la literatura popular

10. Consulta en un diccionari, en una enciclopèdia o en Internet el significat del terme literatura popular i fes-ne una definició senzilla que et siga fàcil de recordar.

.....
.....
.....
.....
.....

11. Busca informació sobre els gèneres usats per la literatura popular valenciana i enllaça correctament els distints gèneres literaris relacionats segons siguen usats majoritàriament per la literatura popular o per la literatura culta.

la novel·la	
les auques	
els gojos	
la poesia lírica	la literatura popular
el conte	
la rondalla	
els col·loquis	
els miracles	la literatura culta
el teatre dramàtic	
la poesia satírica	

12. Consulta en una enciclopèdia o en Internet què és la literatura de canya i cordell. Pots veure i escoltar també el documental realitzat per la Generalitat a propòsit de l'exposició *El llibret de falla* entre els minuts 5.07 i 5.56.

Després de la consulta, escriu una explicació raonada de per què els primers llibrets de falla van ser un mitjà de difusió de la literatura popular en valencià.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

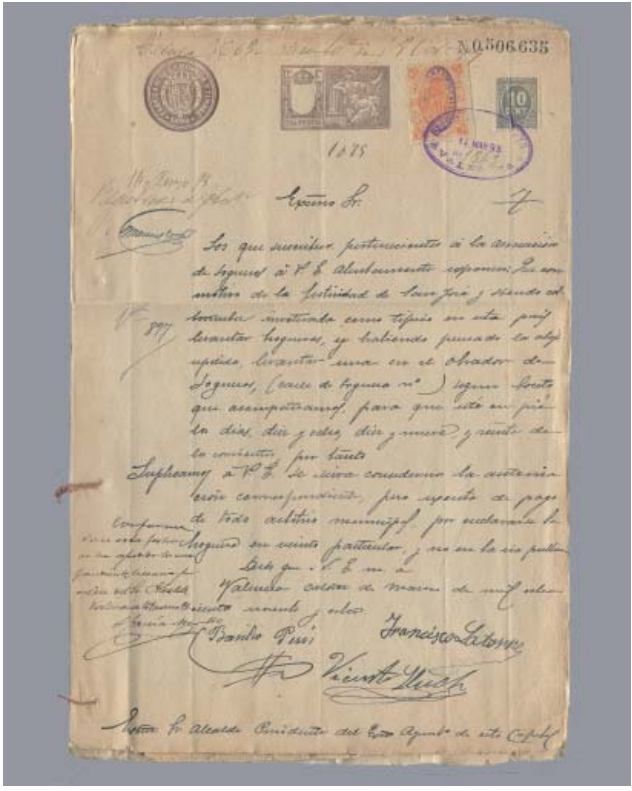
.....

BV

13. Llig els textos de les pàgines 212, 213, 214 i 215 del catàleg publicat per la Generalitat i escolta el documental entre els minuts 2.14 i 4.52. Després contesta a les preguntes següents:

- De quina data és el llibret de falla imprès més antic que es conserva?
.....
- De quina falla era el llibret imprès més antic?
.....
- De quin any és un llibret encara més antic però que es conserva manuscrit? I de quina falla era?
.....
- On s'exposaven en un primer moment els textos explicatius de la falla, sempre satírics?
.....

AHMV

AHMV

La construcció de la memòria: la història dels llibrets

14. Relaciona les dos mitats de les oracions següents i obtindràs un resum explicatiu de l'evolució de les Falles i dels llibrets des de mitjan segle XIX fins als anys trenta del segle XX.

– Les falles del segle XIX eren senzilles...	... firmada pel representant del grup de veïns
– Alguns episodis d'alteració de l'ordre públic...	... hi havia els versets que havien d'exposar-se al carrer o bé els versos del llibret.
– Els fallers presentaven a l'Ajuntament una sol·licitud...	... s'ha pogut conservar una font d'investigació que ha permès estudiar la història de les falles i dels llibrets.
– En la sol·licitud hi havia l'esbós i l'explicació de la falla, en la qual...	... buscà potenciar els valors formals i artístics de les falles perquè no foren tan crítiques amb el poder.
– Gràcies a tota esta documentació que es presentava a l'Ajuntament...	... però amb una forta càrrega satírica.
– A finals del segle XIX i principis del XX s'adoptà una estratègia reformista que, mitjançant la concessió de premis, ...	... i, a poc a poc, començaren a participar en els llibrets autors literaris més reconeguts.
– Els premis als llibrets també afavoriren la vessant artística...	... van fer que l'Ajuntament de València establira una censura prèvia.

15. Observa la imatge de la fotografia. Es tracta d'un plat de glòria. Busca'n informació en la pàgina 223 del catàleg i digues què era i per a què s'utilitzava.

.....

.....

.....

.....

.....

16. En els anys cinquanta del segle xx, durant l'època del franquisme, la festa pren un caràcter molt unificat, perquè les autoritats controlen les Falles. És l'època en què els llibrets de falla es configuren amb unes característiques molt semblants els uns als altres que els fan adquirir la imatge clàssica que, durant molts anys, tot el món associa amb el que era un llibret de falla.

Llig el text de la pàgina 245 del catàleg de l'exposició i escolta el documental entre els minuts 10.10 i 10.43. Després, llig les característiques següents i marca les que corresponguen als llibrets clàssics d'eixos anys:

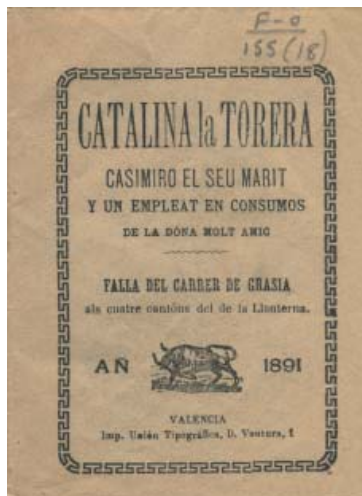
- Hi ha sempre un saluda del president.
- Hi ha fotografies a tot color que fan un resum de totes les activitats anuals de la falla.
- Figura la llista dels membres de la comissió.
- Hi ha la relació del programa de festejos.
- Hi ha estudis i articles de temàtica fallera, històrica, artística, social, etc.
- Trobem sempre la representació dels esbossos dels monuments.
- La fallera major té un protagonisme capital i se li dedica un poema.

17. Observa les portades dels llibrets de falla que hem seleccionat. Són de tres èpoques diferents.

ÈPOCA ANTIGA

BSMO

BSMO

RS

ÈPOCA CLÀSSICA

RS

JC

20

BV

ÈPOCA ACTUAL

Quan les hages observades, fes una descripció o relació de les diferències més evidents que trobes entre les unes i les altres.

.....

.....

.....

.....

.....

ACTIVITATS D'AMPLIACIÓ PER A SABER-NE MÉS

- 18.** Llig els articles «El llibret de l'antigor. Un relat fundacional de les Falles», de Josep Lluís Marín i Garcia, i «Cinc cèntims valia el llibret», de Jesús Peris Llorca. Els podràs trobar en el catàleg *El llibret de falla. Explicació i relació de la festa. 1850-2014*, de la pàgina 28 a la 73.

Després de la lectura, fes una relació d'aquelles coses que no sabies i que has après.

De l'explicació de la falla a anuari de la comissió: com són en l'actualitat els llibrets de falla

19. Els llibrets de falla s'han transformat en l'actualitat en autèntics llibres de periodicitat anual amb uns apartats clarament identificats com, per exemple, un pròleg o una salutació inicial a càrrec del president de la falla o d'una altra personalitat; la secció dedicada a la comissió fallera, amb la foto i el poema dedicat a les falleres majors i la relació de les falleres i dels fallers, amb els càrrecs que ocupen; l'explicació i l'esbós de les dos falles, la d'adults i la infantil; un dossier temàtic d'un únic tema o de temes diversos amb articles i estudis de caràcter històric, literari, social, etnològic, etc., i un apartat dedicat a la publicitat que subvenciona la publicació del llibret. També en alguns llibrets de falla es publiquen treballs de concursos literaris dirigits a escolars i fotografies amb textos que fan un repàs de totes les activitats fetes per la falla durant l'últim any.

Tenint en compte això, busca llibrets de falla de la teua localitat o barri i fes tres fitxes semblants a la que tens a continuació.

NOM DE LA FALLA:	LOCALITAT:
TÍTOL DEL LLIBRET:	ANY D'EDICIÓ:
<p>Assenyala amb una creu si en el llibret hi ha els apartats següents:</p> <p>Pròleg o salutació: ☐ La comissió, la foto de les falleres majors: ☐</p> <p>La relació de les falleres i dels fallers: ☐ La relació de càrrecs: ☐</p> <p>L'explicació i l'esbós de les falles: ☐</p> <p>Un dossier temàtic amb articles de diferents col·laboradors: ☐</p> <p>Publicitat: ☐ Textos guardonats en algun concurs: ☐</p> <p>Fotos i resum de les activitats anuals de la falla: ☐</p> <p>Fes una relació d'altres apartats o temes tractats:</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	

ACTIVITATS D'AMPLIACIÓ PER A SABER-NE MÉS

- 20.** En els últims anys comença a ser habitual que algunes comissions falleres oferisquen els seus llibrets de falla en Internet, per això et proposem que entres en les pàgines web següents i observes alguns dels llibrets més innovadors i interessants dels últims anys.

<http://issuu.com/yogurdefresa/docs/mocador_14_issuu>

<http://issuu.com/falla.malva/docs/malva_2014_f404b296886af7>

<<http://issuu.com/a.c.fallaelcanetcullera/docs/llobretacfallaelcanetcullera14>>

<<http://fallarepublicaargentina.blogspot.com.es/2014/02/llobret-falla-republica-argentina-2014.html>>

<<http://www.fallaportdesilla.org/web/wp-content/uploads/2014/03/Llobret-2014-bb.pdf>>

<<http://issuu.com/ferminet/docs/llobret2014>>

<<http://issuu.com/fryc/docs/fryc2014>>

<<http://issuu.com/rafatortosagarcia/docs/jrj2014>>

<http://issuu.com/rafatortosagarcia/docs/ver__delfoc8>

<http://issuu.com/fallacervantespaiporta/docs/llobret_2014>

<<http://issuu.com/acfallabarrisantfrancesc/docs/llobret14>>

<http://issuu.com/vicentex/docs/llobret_comte_salvatierra_2014>

<http://issuu.com/fcastielfabib/docs/llobret_castielfabib_2014>

Fes una relació dels aspectes que més t'hagen agradat o interessat.

Els autors

21. Els textos dels llibrets de falla foren escrits molt sovint per aficionats i per gent de la mateixa falla –com es fa també en l’actualitat–, però, ja des del començament, hi participaren també reconeguts escriptors i personalitats del món literari i cultural de l’època. Per això, et proposem ara un joc.

Busca en la sopa de lletres següent el primer cognom de deu escriptors de la primera època: és a dir, dels que participaren en els llibrets més antics.

B	U	I	L	B	E	L	L	V	E	R	P
A	L	O	Y	A	S	Ç	S	Q	P	L	G
Y	P	I	L	L	U	C	H	P	L	E	A
A	M	V	U	D	I	Y	U	B	I	R	L
R	O	R	W	O	P	I	A	T	X	K	I
R	T	Q	F	V	E	R	C	H	E	R	A
I	G	D	H	I	I	E	L	O	F	B	N
X	U	L	C	A	S	A	J	U	A	N	A
C	E	L	D	A	Z	N	E	S	Z	D	S

Per a resoldre millor l’activitat anterior, pots consultar les pàgines 248, 249, 250, 251 i 252 del catàleg de l’exposició.

22. Observeu les fotografies següents i poseu-hi davall el nom de qui és. Són tots escriptors valencians destacats del segle xx que van col·laborar també en els llibrets de falla. Consulteu les pàgines 256, 257, 258 i 259 del catàleg.

ACTIVITATS D'AMPLIACIÓ PER A SABER-NE MÉS

- 23.** Busca informació sobre Carles Salvador, l'autor del poema inicial, i redacta una nota biobibliogràfica.

.....
.....
.....
.....
.....

- 24.** Llig l'article «Poetes festius: trobadors 3.0 de l'humor satíric», de Joan Castelló, en les pàgines 140-166 del catàleg de l'exposició, i fes una relació dels poetes satírics i festius més destacats de l'actualitat.

.....
.....
.....
.....
.....

Els premis

25. Busca informació sobre els Premis de la Generalitat a l'Ús i Promoció del Valencià que donen suport als llibrets de falla. Podeu trobar informació en les pàgines 100 i 119 del catàleg i en la pàgina web <http://www.cece.gva.es/polin/val/ajudes_premis.html>.

I, després, contesta a les preguntes següents:

- Quin any es van convocar per primera vegada?
- Quants premis s'atorguen cada any?
- Fes una relació de sis comissions falleres que hagen guanyat el primer premi al llarg de la seua història.

.....
.....
.....
.....
.....

26. Què són els Premis de les Lletres Falleres? Consulta <<http://lletresfalleres.info>> i <<https://www.youtube.com/watch?v=1MJVH3ZPVys>> i contesta a la pregunta.

.....
.....
.....
.....
.....

ACTIVITATS D'AMPLIACIÓ PER A SABER-NE MÉS

- 27.** Quins altres premis es donen també als llibrets de falla en l'actualitat? Fes-ne una relació. Pots consultar l'article de Lluís Mesa «Els premis als llibrets de falla» en les pàgines 74-103 del catàleg de l'exposició, i també pots consultar el web de l'associació Lo Rat Penat (<<http://www.loratpenat.org>>) i els webs de les juntes locals falleres de les diverses poblacions on es planten falles.

.....

.....

.....

.....

.....

Conclusió final

28. Fes una breu valoració del treball que has fet: quines coses t'han agradat, què has après, què t'ha sorprès, quina visió tens ara dels llibrets de falla, etc.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

